

Вольга Мікалаеўна Шаршнёва, к. філалаг. н.
Беларускі дзяржаўны педагогічны
ўніверсітэт імя М. Танка, Мінск, Беларусь
э-пошта: sergolia2@mail.ru

Volha Mikalaeuna Sharshniova, Cand. of Sc.
(Philology)
Belarusian State Pedagogical University
named after M. Tank, Minsk, Belarus
e-mail: sergolia2@mail.ru

ПРАГМАТЫЧНЫ ЗМЕСТ РАДКОВАГА ШМАТКРОП'Я

Прааналізаваны прагматычны патэнцыял радковага шматкроп'я. Акцэнтавана ўвага на яго ўспрыманні ў якасці сэнсавага эквіваленту тэксту, у тым ліку ў якасці эквіваленту цэлых раздзелаў мастацкіх твораў.

Ключавыя словы: радковае шматкроп'е; прагматычны; імпліцытны; індывідуальна-аўтарскі; знак прыпынку.

PRAGMATIC CONTENT OF THE LINEAR ELLIPSE

The pragmatic potential of the lineal ellipsis is analyzed. The emphasis is on its perception as a semantic equivalent of the text, including as an equivalent of entire sections of works of art.

Key words: lineal ellipsis; pragmatic; implicit; individual-authorial; punctuation mark.

Надзвычай выразным у дачыненні да імпліцытнай насычанасці мастацкага тэксту з'яўляецца шматкроп'е. Яно можа перадаваць перарывістасць, нязвязнасць маўлення, уяўнасць таго, што адбываецца; эмацыянальнасць, рэзкую зменлівасць настрою; вылучаць прадмет разважання; размяжоўваць дыялагічнае і маналагічнае маўленне; павялічваць паўзу паміж рэплікамі; пераключаць на іншага адрасата маўлення і інш.

У творах мастацкай літаратуры значна распаўсюджана *радковае шматкроп'е*, якое мае свае адметныя функцыі: выкарыстоўваючыся ў кампазіцыйных мэтах, яно служыць сродкам своеасаблівай рубрыкацыі тэксту (па аналогіі са знакам “зорчак” або з міжабзацным прабелам). Б. С. Шварцкопф заўважае, што гэты знак не мае сваёй пастаяннай знешняй формы: колькасць кропак паміж раздзеленымі часткамі тэксту можа быць адвольнай [1]. Радковае шматкроп'е нельга ўспрымаць як спецыфічны спосаб выражэння экспрэсіі, што ўскладняе яго прагматычнае асэнсаванне. Між тым некаторыя функцыі радковага шматкроп'я вельмі блізкія да такіх прагматычных функцый, як кампрэсіўная, аплікатыўная, эстэтычная, што дазваляе дапускаць прагматычнае асэнсаванне гэтага знака. У гэтых адносінах слушным уяўляецца меркаванне А. П. Сенічкінай: «Сродкам выражэння значэння ўмаўчання з'яўляюцца “пустыя радкі”, адзначаныя шматкроп'ем. Такія пустыя радкі Ю. Тынянаў з пункту погляду зместу назваў сэнсавым эквівалентам тэксту» [2, с. 15].

Успрыманне радковага шматкроп'я ў якасці сэнсавага эквіваленту накіравана на супрацоўніцтва з рэцыпіентам: умоўна раздзяляючы тэкст, аўтар або дае сігнал аб змене тэмпаральнага ці лакальнага планаў апавядання, або абазначае пропуск інфармацыі, узнавіць якую рэцыпіент можа самастойна, зыходзячы з уласнага вопыту, характару, кампетэнтнасці, поглядаў на жыццё. Пацвярджэннем прагматычнага зместу радковага шматкроп'я можа быць наступны прыклад:

Ад інтэрната да галоўнага корпуса я не хадзіў напразткі з дзвюх прычын: баяўся праходзіць міма морга медыцынскага інстытута, да якога штодня пад'язджалі машыны з труной, і, па-другое, не хацелася сустрэцца з Дашай

Савічык. Інтуіцыя падказвала мне, што яна ходзіць у час экзаменаў, тут, непадалёку, па адной і той жа сцэжцы. Няхай лічыць, што я ў Маскве, а паступлю, тады і напішу ёй.

У гэтым месцы, дарагі чытач, я мушу прыпыніць сваю споведзь літаральна на некалькі мінут. Чую ў нярэдны тупат: вярнуліся з горада мая жонка і сын. Яны хадзілі ў магазін купляць малому сандалікі. Нешта жонка сварыцца на сына, нервуеца, відаць, нічога не купілі альбо ўзялі тое, што ёй не падабаецца. Я таксама мушу схаваць у стос папер пісьмо, з якім абяцаў вас пазнаёміць. <...>

У пакоі цішыня. <...> Рэдкай прыгажосці выдаўся дзень. У такія мінуты, успамінаючы мінулае, часам думаю, што ўсё там было не са мною, а з некім іншым. Быццам там, у далечыні часу, жыў другі чалавек, толькі не ты. “Мне ў трыццаць гадоў яшчэ падалося, што я пражыў ужо сто год і сто жыццяў” – успомніліся словы Воўка-пустэльніка. Згадаўшы яго, я міжволі вярнуўся да ўспамінаў...

Я здаў усе экзамены не горш за тых, хто меў працоўны стаж, а мне вярнулі дакументы. Я не паў духам, бо я ніколі не марыў стаць гісторыкам. <...> (Г. Марчук «Кветкі правінцыі»).

У працытаваным прыкладзе радковае шматкроп’е мяняе лакальны і тэмпаральны план апавядання, праводзіць мяжу паміж аўтарам-апавядальнікам і персанажам, паказвае на важнасць успрымання адзеленай часткі як асобна, так і ў непасрэднай сувязі са зместам усяго твора, заахвочвае рэцыпіента да супрацоўніцтва: зацікаўлены ходам развіцця падзей, уражаны нечаканым змяненнем лінейнага ходу паведання, чытач мае час для абуджэння фантазій і ўласнага дадумвання магчымага развіцця падзей. Прычым, як відаць з працытаванага прыкладу, радковае шматкроп’е можа спалучацца з традыцыйным шматкроп’ем – знакам прыпынку, які непасрэдна прымыкае да тэксту сказа. Такое спалучэнне на месцы разрыву актуалізуе разважальны план аўтарскага паведання.

Надзвычай выразная прагматычная роля радковага шматкроп’я, выкарыстанага замест тэксту:

Тралейбусы спыняліся, забіралі пасажыраў і ад’язджалі, а Н. стаяў на прыпынку, каля таксафона, і не кранаўся з месца.

Здавалася адно: цяпець. Змірыцца. Цягаць на сабе свой крыж. “Такі ўрадзіўся”, – людзі кажуць. Ехаць дамоў, сядаць і атупела глядзець у адну кропку. Хай будзе што будзе.

<...>

Яму здавалася, само жыццё супраць яго – такога.

Нейкі мужчына папрасіў закурыць.

Н. паглядзеў на яго, падумаў і палез ва ўнутраную кішэню курткі. Дастаючы пачак, адчуў, як пад святарам, у кашулі, зашамацелі білеты. Адзінае, што засталося пасля яе...

<...>

Потым ён ехаў у тралейбусе. Яму было радасна. Смешна. Лёгка. Як бывае, калі прачнешся пасля цяжкага, дурнога сну і адчуеш сябе ў рэальным, знаёмым свеце (А. Федарэнка “Дарожнае знаёмства”).

Змест 13 раздзела апавядання аўтар замяняе радковым шматкроп’ем, узнавіць слоўны змест якога павінен менавіта чытач, прычым адпаведна ўказанай лічбе, якая звычайна асацыіруецца з адмоўным сэнсавым напаўненнем. Ствараецца ўражанне, што пісьменнік знарок пакідае свайго персанажа сам-насам з яго перажываннямі і адчаем, а чытача робіць маўклівым сузіральнікам нявыказаных эмоцый.

Пастаноўка шматкроп'я апраўдана аўтарскай інтэнцыяй і закранае розныя аспекты аналізу мастацкага тэксту. Радковае шматкроп'е як сэнсавы эквівалент тэксту, і асабліва як эквівалент цэлых раздзелаў мастацкіх твораў, з'яўляецца даволі рэдкім індывідуальна-аўтарскім знакам, які, аднак, пачынае прыжывацца і асвойвацца ў творах беларускай мастацкай прозы. Прагматычная значнасць гэтага знака патрабуе больш падрабязнага вывучэння, роўна як і яго сістэмнасці, паўтаральнасці, імпліцытнай нападняльнасці, тэкстаўтваральнай накіраванасці, а таксама магчымасці ўніфікацыі.

ЛІТАРАТУРА

1. Сеничкина Е. П. Семантика умолчания и средства ее выражения в русском языке : автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.01. М., 2003. 32 с.
2. Шварцкопф Б. С. Современная русская пунктуация: система и ее функционирование. М. : Наука, 1988. 192 с.